

Pensioenbelangen

NEDERLANDSE BOND VOOR PENSIOENBELANGEN, SINDS 12 MEI 1919

NUMMER 1 • MAART 2022

Samen sterk in VerantwoordingsOrgaan ABP

P. 16

Netspar
wetenschappelijk
instituut of
lobbynetwerk?

P. 6

Verkiezingen
VO Raad ABP

P. 16

Geluk en pech
generaties in een
individueel
pensioenstelsel

P. 23

Netspar: wetenschappelijk instituut of lobbynetwerk?

Nederland heeft een van de beste pensioenstelsels ter wereld, zo blijkt uit internationale vergelijkingen. Toch zijn hier meer mensen teleurgesteld en boos over hun pensioen dan waar dan ook. Begrijpelijk: de lat ligt hoog. Niet alleen is hun pensioenopbouw of pensioen lager dan verwacht, het pensioen gaat ook jaren later in. De politiek hoopte dat het pensioenakkoord uit 2019 het einde zou inluiden van 10 jaar politieke discussie, maar dat blijkt absoluut niet het geval.

AUTEUR:
DRS. SYBE TERWEE
Wetenschapsfilosofie
Verzekeringkundige

Op het eerste gezicht zijn de nadelen van het Nieuwe Pensioen evident: het wordt een beschikbaar premiestelsel, iedere concrete toezegging verdwijnt. Je betaalt premie, en moet verder maar afwachten hoeveel pensioen er later beschikbaar is. Dat hangt af van beleggingen, en het vertrouwen in beleggen is niet groot in ons land. De angst voor koersdalingen en volatilititeit wordt bovendien actief aangemoedigd door De Nederlandsche Bank, die regelmatig wijst op de gevaren van beleggen. Daar staat tegenover, aldus DNB, dat de rekenrente omhoog kan als er geen beloftes meer worden gedaan. Gunstige ontwikkelingen op de beurs kunnen dan leiden tot hogere pensioenen.

Lezers van Pensioenbelangen hebben zich de afgelopen jaren een goed beeld kunnen vormen van de problemen van het Nieuwe Pensioen. Ze weten ook dat het grootste probleem van de pensioenfondsen door een potsierlijke overheidsmaatregel wordt veroorzaakt, een veel te lage rekenrente, en dat er veel betere manieren zijn om het huidige pensioenstelsel aan te passen.

De grote vraag blijft: waarom gebeurt dat niet? Ik probeer deze vraag hier te beantwoorden door in vogelvlucht de ontwikkelingen van de afgelopen decennia te volgen. Ik kom uit bij Netspar, een organisatie die een uitzonderlijke rol speelt in de Nederlandse pensioendiscussie.

Aan het begin van deze eeuw werd gepleit voor een gelijk speelveld voor pensioenfondsen en pensioenverzekeraars. Dat idee viel goed in het neoliberale klimaat van die dagen, waarin Mark Rutte nog staatssecretaris van Sociale Zaken was. In de Pensioenwet (2006) werd een nieuw financieel toezichtkader gepresenteerd, waarin de dekkingsgraad van pensioenfondsen door marktrente werd bepaald. Tot die tijd stond de rekenrente vast op 4 procent. Deze verandering leek niet van groot belang, tot de financiële crisis van 2008 aanbrak.

De verhoudingen tussen pensioenfondsen en verzekeraars in deelnemers en premies worden duidelijk in de tabel.

(cijfers 2019)	Actieve pensioenopbouw	Premies in miljarden
verzekeraars	820 000	4,8
premiepensioeninstellingen	480 000	1,8
pensioenfondsen	5 900 000	35,4

Pensioenfondsen bieden uitkeringsregelingen aan, waarbij de deelnemers weten hoe hoog hun pensioen wordt – natuurlijk met de nodige voorbehouden, zoals blijven werken tot pensioendatum, mogelijke kortingen en niet-indexeren als het fonds in zwaar weer belandt. Daarentegen bieden verzekeraars en premiepensioeninstellingen vooral beschikbarepremieregelingen aan. De premiebetaler weet niet hoeveel pensioen zij later krijgt, daarover worden alleen prognoses gegeven. Er wordt duidelijk aangegeven dat de premiebetaler zelf het renterisico draagt: op pensioendatum wordt met het opgespaarde kapitaal een individueel pensioen aangekocht. De hoogte van het pensioen is afhankelijk van de op dat moment geldende rentestand.

Als je de verhouding tussen verzekeraars en pensioenfondsen in termen van concurrentie bekijkt, waren de ontwikkelingen in de beginjaren van deze eeuw inleidende schermutselingen. Het toezicht op de pensioensector ging naar De Nederlandsche Bank. De rekenrente werd aangepast. De strijd begon pas goed tijdens de financiële crisis. Toen de lange rente vanaf 2008 in hoog tempo daalde, en bleef dalen, werden deelnemers in een premieregeling die een pensioen aankochten daar onmiddellijk door getroffen. Mensen met een uitkeringsregeling merkten in eerste instantie niets; pas in de jaren daarna kwam de dekkinggraad van veel pensioenfondsen onder druk te staan, zodat er niet geïndexeerd kon worden. Hier en daar werd gekort. Dat was direct voelbaar voor gepensioneerden, maar het raakte ook de opbouw van actieve premiebetalers.

Premieregelingen hadden zich ontpopt als riskant, het product van verzekeraars dreigde onaantrekkelijk te worden. Maar door de lage rekenrente kwam de concurrentie ook in de problemen. De stand was 1 – 1.

Al snel kwamen voorstellen om de rekenrente aan te passen: het belangrijkste argument was dat veel fondsen een gemiddeld rendement behalen van 8

“
In Nederland
zijn meer
mensen
teleurgesteld en
boos over hun
pensioen dan
waar dan ook.
”

procent, en dat bij heel aanvaardbare risico's. Is het dan niet raar, zo werd gezegd, om bij de berekening van de dekkinggraad aan de fictie te moeten vasthouden dat er de komende 50 jaar een rendement van 0 procent wordt behaald? De waardering van de financiële positie van pensioenfondsen was overgenomen uit de accountancy. Maar bedrijven zijn op winst gericht, en aandeelhouders hebben behoefte aan andere informatie dan deelnemers in een pensioenfonds. Een pensioenfonds streeft niet naar maximale winst; het wordt bestuurd door de premiebetalers, met het doel betrouwbare pensioenen te garanderen.

Al deze argumenten leidden tot niets. De toezichthouder (DNB) reageerde alleen met juridische argumenten ('de wet is nu eenmaal zo'), de politiek draait niet makkelijk een maatregel terug, en wilde liever wachten op een alomvattende herziening van het stelsel.

Stel dat de rekenrente aangepast zou worden, dan zouden de verzekeraars met 1 – 2 achter staan.

Vanuit de verzekeraars gezien moest dit, om concurrerend te blijven, natuurlijk hoe dan ook voorkomen worden. Tussen 2009 en 2022 is dat gelukt. Gevolg was dat in die periode de vermogens van pensioenfondsen tot absurde hoogte stegen: van 550 miljard tot 1900 miljard. Actuarieel is dit niet te verantwoorden als een noodzakelijke buffer. Het is een bewijs dat zowel pensioenen als pensioenopbouw omhoog kunnen, dat premies te hoog zijn, en dat het Financieel Toezichtkader niet deugt. Zulke conclusies werden door DNB en minister Koolmees zorgvuldig vermeden. Maar het risico bleef bestaan dat de discussie zou eindigen met een politieke overgave: rekenrente omhoog, pensioenfondsen uit de problemen, terwijl verzekeraars blijven zitten met een niet-concurrerend product.

Het pensioenakkoord gaf eindelijk de geruststelling: het unieke product van de pensioenfondsen, gebaseerd op risicodeling tussen de generaties, een waardevolle

erfenis van de verzorgingsstaat, zou definitief verdwijnen. De uitkeringsregeling wordt vervangen door een beschikbare premieregeling. Stand: 2 – 1. Verzekeraars konden weer gerustgesteld ademen. Dat blijkt uit de opgewekte toon van hun jaarverslagen en reclamecampagnes.

Dat is waar we nu staan: in 2019 is een wetsvoorstel aangenomen dat het Nederlandse pensioenstelsel ingrijpend dreigt te veranderen. De veranderingen gaan veel geld kosten, en jaren van voorbereiding. Ze brengen grote rechtsonzekerheid met zich mee, en zijn onomkeerbaar. Ze stuiten op brede weerstand, zowel leken als deskundigen zien dat het afschaffen van uitkeringsregelingen een objectieve verslechtering van het pensioenstelsel betekent. Uit de tabel hierboven is af te leiden dat 80 procent van Nederland daar last van krijgt. Wat is het alternatief? Laten we dat plan B noemen.

Plan B houdt de huidige uitkeringsregelingen in stand. Daarin moeten wel een paar dingen veranderen: dit zijn relatief eenvoudige aanpassingen. Het systeem van doorsneepremies is oneerlijk voor mensen die beginnen bij een pensioenfonds en later overstappen naar een premieregeling bij een verzekeraar of pensioeninstelling. Dit komt veel voor bij zzp'ers. Oplossing: geef iedere deelnemer het recht levenslang aangesloten te blijven bij een fonds. Nieuwe werkgevers zijn verplicht daaraan mee te werken. Verder kunnen ondergeschikte verbeteringen uit het Nieuwe Pensioen naar believen overgenomen worden, zoals de mogelijkheid om op pensioendatum 10 procent van het kapitaal op te nemen.

Stop verder met het fiscaal aanmoedigen van zzp'werk. Hierover is in 2020 een duidelijk advies verschenen van de Commissie Regulering van Werk. Deze commissie heeft zich de vraag gesteld in wat voor land wij willen werken. Antwoord: het huidige apartheidsstelsel is onaanvaardbaar. De commissie stelt dat er een breed maatschappelijk draagvlak is voor afschaffing. Zzp'ers werken veelal

“
De uitkerings-
regeling wordt
vervangen door
een beschikbare
premieregeling.
Verzekeraars
konden weer
gerustgesteld
ademen.

”

zonder verzekeringen en zonder pensioenopbouw. Geef ze de kans toe te treden tot bedrijfstakpensioenfondsen met een redelijke premie. Dat kan: dankzij de enorm gestegen vermogens van pensioenfondsen kunnen de premies sterk verlaagd worden. In sommige gevallen kunnen ze zelfs afgeschaft worden, zoals Bernard van Praag (2021) heeft laten zien in een voortreffelijk voorstel.

Plan B kan verder uitgebreid worden met een aantal andere vernieuwingen. Breng bijvoorbeeld het aantal pensioenfondsen sterk terug door fusies, tot er minder dan 10 overblijven. Maak concurrentie tussen pensioenfondsen mogelijk. Hierdoor kunnen commerciële pensioenaanbieders ook meedoen: dit betekent echte concurrentie. Verplichtstelling van pensioenopbouw kan ook overwogen worden. Misschien is het voldoende om pensioenopbouw de standaard te maken, met een mogelijkheid om daar alleen in bijzondere omstandigheden van af te zien.

Waarom staat plan B niet op de agenda in de Tweede Kamer? Om die vraag te beantwoorden moeten we ons tot slot verdiepen in Netspar.

Netspar doet onderzoek op pensioengebied, gefinancierd door verzekeraars en financiële instellingen (ongeveer de helft van het budget) en overheidsinstellingen (de ministeries van SZW, EZ, VWS, BZK en FIN, een kwart van het budget) plus de stichting GAK. Onder de partners bevinden zich acht universiteiten en een aantal pensioenfondsen. Het bestuur komt uit de Universiteit Tilburg, met als directeur Marike Knoef. De stichtingsraad bestaat uit 25 leden, met 9 vertegenwoordigers van universiteiten, 7 van pensioenfondsen, 4 verzekeraars (ASR, Achmea, NN en Aegon (via TKP)), en 4 overheidsinstellingen (DNB, AFM, SVB en de stichting van de Arbeid).

Deze raad benoemt de Raad van Toezicht, op dit moment bestaand uit Wouter Bos (Menzis), Guusje Dolsma (VNO-NCW), Laura van Geest (AFM), Lex Meijdam (UvTilburg), Annette Mosman (APG),

Willem Noordman (FNV) en Bianca Tetteroo (Achmea).

Dit geeft een indruk van de mensen en instellingen – en daarmee ook van de belangen – die samenkomen in Netspar. Laten we nu kijken hoe deze organisatie haar missie en kernwaarden omschrijft op de website.

Netspar draagt bij aan de voortdurende verbetering van de mogelijkheden voor financiering van de ‘oude dag’ in Nederland.

Dat doen we door:

- kennisontwikkeling door middel van het initiëren en uitvoeren van wetenschappelijke onderzoeksprogramma's;
- kennisdeling door middel van onderwijs, publicaties, evenementen en webinars, inclusief kennisuitwisseling met het buitenland;
- netwerkontwikkeling.

Onze kernwaarden zijn onafhankelijkheid, toegankelijkheid en openheid.

Er is duidelijk nagedacht over mogelijke verwijten van partijdigheid:

Wij borgen onze onafhankelijkheid door:

- ons te houden aan de gedragscode voor Nederlandse Universiteiten;
- onderzoeksvoorstellen te laten beoordelen door een internationale, onafhankelijke wetenschappelijke raad;
- in het onderzoek, op evenementen, in publicaties en in het onderwijs uiteenlopende, academisch gefundeerde visies onder de aandacht te brengen;
- onze partners wel een rol te geven in de prioritering van onderwerpen voor onderzoek (welke onderzoeksvragen zijn belangrijk), maar geen invloed te geven op de onderzoeksmethodiek of te publiceren resultaten (dat is aan de wetenschapper);
- resultaten van onderzoek openbaar toegankelijk te maken via onze website;
- het brede netwerk van partners waarin de diversiteit met alle verschillende belangen van de sector weerspiegeld wordt.

“
Waarom staat
plan B niet op
de agenda in de
Tweede Kamer?
Om die vraag te
beantwoorden
moeten we ons
verdiepen in
Netspar.
”

Ook is er een hele pagina met *Testimonials*, zoals deze uitspraak van Bianca Tetteroo van verzekeraar Achmea: “*Het is uitermate belangrijk dat het pensioen debat gebaseerd is op feiten, in plaats van meningen. Het onderzoek van Netspar speelt hierbij een belangrijke rol*”.

Tenslotte is er nog een Scientific Council bestaande uit 12 buitenlandse hoogleraren, een omvangrijke Partner Research Council en een Editorial Board. Netspar is iedere vier jaar geëvalueerd door NWO, waarbij in 2021, om een voorbeeld te geven, werd vastgesteld dat Netspar een “onafhankelijke positie in het pensioen-debat” inneemt.

Het is goed te begrijpen dat de deelnemers van Netspar veel met elkaar te maken hebben en graag netwerken, maar hoe serieus moeten we de claims van onafhankelijkheid nemen, en hoe wetenschappelijk is het onderzoek dat door Netspar wordt gefinancierd?

Voor we die vraag kunnen beantwoorden moeten we even een kijkje nemen op een heel ander onderzoeksterrein. In de farmaceutische industrie wordt veel onderzoek naar de effectiviteit van medicijnen gesubsidieerd door producenten. Op dat terrein is goed onderzocht wat de invloed is van geld op de resultaten van serieus wetenschappelijk onderzoek door goed opgeleide onderzoekers. Conclusie: geld van partijen die belang hebben bij bepaalde uitkomsten vertekent de resultaten op tal van manieren. Dat heet *sponsorship bias*, *funding bias* of *funding effects*. Ook als onderzoekers zelf geen verborgen agenda hebben, oprecht menen dat ze tot niets worden gedwongen, en onbevooroordeeld zijn, treedt dit effect onherroepelijk op.

Ook het vertrouwen dat geld niet corrupteert is onderzocht. Farmaceuten betalen graag interessante congressen voor artsen. Een uroloog die naar Hawaï gaat voor een congres, en daar twee weken verblijft op kosten van farmaceut A, kan oprecht van mening zijn dat zijn voor-

schrijfgedrag niet beïnvloed wordt door deze reis. “zeker, ik ben volledig vrij om voor te schrijven wat ik wil!” Alleen: onderzoek toont onomstotelijk aan dat recepten met medicijn A wel degelijk vaker worden voorgeschreven. Farmaceutische bedrijven zijn niet gek, ze geven niet voor niets geld uit om artsen gunstig te stemmen.

Nu terug naar de pensioensector. Ik ken geen onderzoek dat specifiek op dit gebied aantoont dat er sprake is van *funding bias*. Maar het lijkt me duidelijk dat het bestaat, net als overal. Ik geloof graag dat Netspar tal van onderzoeksprojecten financiert met onderzoekers die niet gedwongen worden tot wat dan ook. Maar de keuze van onderwerpen, de toon van de verslagen, en ook de uitkomsten zullen in grote lijnen passen binnen de verwachtingen van de opdrachtgevers en geldschieters.

En daardoor kan de financiële industrie blij zijn met 15 jaar Netspar. Dit is een lobbyorganisatie die zich voordoet als een onafhankelijk wetenschappelijk instituut. Voor de buitenwacht ziet het er overtuigend uit, zie alle genoemde raden en verzekeringen.

De deelnemende overheidsinstellingen zouden beter moeten weten. Goed beleid is aangewezen op onafhankelijk onderzoek. Er is niets tegen netwerken, maar wel tegen de illusie dat er wetenschappelijke kennis voortkomt uit samenwerking met commerciële partijen. Als NWO opnieuw een evaluatie houdt – ik zou die zo snel mogelijk op touw zetten – is het verstandig om eerst de literatuur over waarden en wetenschap te bestuderen, en onderzoek over *sponsorship bias* serieus te nemen.

Het is tijd voor conclusies. We begrijpen nu dat het pensioendebat in Nederland de laatste 15 jaar nogal eenzijdig is geweest. Wie het netwerk van Netspar bekijkt ziet dat er innig contact is tussen pensioenfondsen, verzekeraars, toezichthouders en ministeries. Vakbonden zijn blijkbaar

“
Hoe serieus
moeten we de
claims van
onafhankelijk-
heid nemen, en
hoe wetenschap-
pelijk is het
onderzoek dat
door Netspar
wordt
gefinancierd?
”

blij dat ze mee mogen praten, maar hebben niets te vertellen. Niet vertegenwoordigd zijn de deelnemers in pensioenfondsen. De belangen van gepensioneerden en premiebetalers staan onderaan. Dat is te merken aan het pensioenakkoord.

De Tweede Kamer bestaat voor het overgrote deel uit politici die geen verstand hebben van pensioen. Ze zien de werking van het pensioenstelsel als een technische kwestie die je het beste kunt overlaten aan experts. Die zullen onderling wel uitmaken wat het beste is. Waar vind je die experts? Netspar! Maar het is nog niet te laat: dit jaar komt de invoering van het pensioenakkoord weer aan de orde in de Kamer. We zullen zien wat de regeringspartijen, en vooral ook Groen Links en de PvdA te zeggen hebben.

Noten

Het beste pensioenstelsel: zie de Mercer CFA Institute Global Pension Index 2021. Nederland is dit jaar ingehaald door IJsland en staat op de tweede plaats.

Toezichthouder DNB over beleggen: zie columns van Eduard Bomhoff op de website Wynia's Week over de risico's van de aandelenmarkt die volgens DNB dreigen.

Tabel: naast 5,9 miljoen actieve deelnemers tellen de pensioenfondsen ook 9,7 miljoen gewezen deelnemers (met veel overlap) en 3,6 miljoen gepensioneerden.

Critici van het pensioenakkoord: zie Bernard van Praag & Henk Hemmers (2021) Drie maal meer pensioenvermogen, maar toch een lager pensioen. Me Judice, 6 maart 2021; J. Frijns & J. Mensonides (2020) Pensioenakkoord is in deze vorm beslist niet toekomstvast. Me Judice, 6 augustus 2020; Joris Heijn & Jeroen van Wensen (2021) Stop onzalig pensioenplan. Elseviers Weekblad, 15 mei 2021. In 2019 stuurde een groep van 60 verontruste economen en andere pensioendeskundigen een notitie aan de Tweede Kamer waarin werd opgeroepen de koers te verleggen en de rekenrente te verhogen. Zie: S. Barendregt-Roojers (2019) Memo: Ons pensioenstelsel verdient beter. Financieel Dagblad,

16-10-2019 Daarop volgde meteen een reactie van een handvol economen die de bekende (en onzinnige) tegenstelling tussen jongeren en ouderen van stal haalden: Bas Werker Rob de (2019) Reactie op Ons pensioenstelsel verdient beter. ESB blog, 16-10-2019. Tot de ondertekenaars hoort Henriette Prast, die afgelopen jaar is benoemd als Eerste Kamerlid door de Partij voor de Dieren. Mocht de definitieve versie van het Pensioenakkoord ooit de Eerste Kamer halen, dan betekent dat een nieuwe voorstemmer uit een linkse partij. Tot nu toe heeft de PvdD het pensioenakkoord afgewezen.

De opgewekte toon van jaarverslagen en reclamecampagnes van verzekeraars: zie Rob de Brouwer (2021), De aap komt uit de mouw. Pensioenbelangen, december 2021, p. 19. Zie ook een reclamefilm-pje dat regelmatig verschijnt in de digitale editie van NRC-Handelsblad, waarin de directeur van Netspar, Marike Knoef, samen met een communicatiedeskundige Orwelliaanse pogingen doet om het Nieuwe Pensioen aan de deelnemers te verkopen.

Gelijk speelveld voor verzekeraars en pensioenfondsen: Het is de vraag of de huidige periode van lage rente 20 jaar geleden te voorzien was. Demografen wisten dat de bevolkingsopbouw in Nederland (en heel Europa) getekend was door een omvangrijke generatie babyboomers, die na de oorlog was geboren en vanaf 2010 met pensioen zou gaan. Gecombineerd met dalende geboortecijfers vanaf de jaren zeventig lijkt dit voldoende om een dalende lange rente te voorspellen. Overigens is er op dit moment geen sprake van een gelijk speelveld: verzekeraars mogen met een veel hogere rekenrente werken dan pensioenfondsen.

Commissie Regulering van Werk: het eindrapport van deze commissie onder leiding van Hans Borstlap, In wat voor land willen wij werken? Naar een nieuw ontwerp voor de regulering van werk, verscheen 23 januari 2020. Het rapport werd respectvol in ontvangst genomen door premier Rutte en minister Koolmees, maar de brede maatschappelijke alliantie waar de commissie op hoopte is ook tijdens het nieuwe kabinet nog niet tot stand gekomen. Voorstanders van zzp-werk: lees het opwekkende boek van de Amerikaanse economen A. Case en A. Deaton (2020), Deaths of Despair and the Future of Capitalism, over de opiatencrisis in de VS.

Lage premies bij pensioenfondsen: Uit berekeningen van Bernard van Praag blijkt dat met het

rendement van dat vermogen alle pensioenen tot in lengte van dagen uitgekeerd kunnen worden, zelfs zonder dat er verder pensioenpremie wordt betaald. De enige voorwaarde is natuurlijk dat de rekenrente aangepast wordt. Dit plan lijkt een aantrekkelijk alternatief voor het Nieuwe Pensioen uit het pensioenakkoord. Zie Bernard van Praag (2021) Het pensioenvermogen is zo groot, pensionado's kunnen rentenieren. NRC Next, 3-11-2021. Ook: Een nieuw pensioenstelsel: het rentedekkingsstelsel. Pensioenbelangen, december 2021, pp 9-11.

Doorsneepremies: het is volkomen onzin dat het systeem van doorsneepremies bij pensioenfondsen een nadeel zou vormen voor jongeren, of dat jongeren betalen voor ouderen, zoals vaak kortweg wordt gezegd. Dat is retoriek. Ouderen hebben ook premie betaald als jongeren. Het enige probleem treedt op als een deelnemer bij een pensioenfonds halverwege haar leven overstapt naar een beschikbarepremieregeling. Dat moet voorkomen worden. Dit is bovendien in het voordeel van de deelnemer, omdat de doorsneepremie op latere leeftijd relatief gunstig is.

Funding bias: ik geef slechts één verwijzing uit de uitgebreide literatuur: Jefferson, T. (2020). Sponsorship bias in clinical trials: growing menace or dawning realization? Journal of the Royal Society of Medicine, 113(4), 148–157. Het verschijnsel werd voor het eerst signaleerd in 1917 door Torald Sollman.

“
De financiële
industrie kan
blij zijn met 15
jaar Netspar.
Dit is een
lobbyorganisatie
”